

ХРОНІКА

ПРО ВІДЗНАЧЕННЯ 140-РІЧНОГО ЮВІЛЕЮ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

О. Матковський, П. Білоніжка

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Грушевського, 4, 79005 м. Львів, Україна
E-mail: mineral@franko.lviv.ua*

Який світ божественної краси криється в науці,
наскільки багатшою ми її знову і знову відкриваємо.
Як багато розумного, великого і шляхетного
жило у ній, а ми, сучасники, думаємо,
що ми єдині, які є розумні.
Йоганн Вольфганг фон Гете

У 2013 р. Наукове товариство імені Шевченка відзначило 140-річчя з часу заснування. Відкрите 1873 р. як науково-літературне Товариство імені Шевченка, а від 1892 р. перетворене на наукове товариство імені Тараса Шевченка. Воно пройшло тривалий і складний шлях та зробило неоціненний внесок у розвиток наукової думки. НТШ є першою неофіційною академією наук. З іменами її членів різних часів пов'язані яскраві сторінки становлення наукових ідей в Україні, формування наукових шкіл і наукових напрямів, які здобули визнання в українській та світовій науці. Нині Наукове товариство імені Тараса Шевченка є не лише українською, а й світовою організацією.

Для проведення ювілейних заходів створено два організаційні комітети: міжнародний (голова – *Леонід Руданський*, академік НАН України, президент Світової ради НТШ) та український (голова – *Олег Купчинський*, доктор історичних наук, голова НТШ в Україні).

Напередодні відзначення ювілею організовано виставку видань НТШ у Львівській національній науковій бібліотеці України імені Василя Стефаника, науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка, бібліотеці НТШ, а також виготовлено пам'ятні медалі, марки, конверти й банери.

Основні заходи з відзначення 140-річного ювілею НТШ відбувалися з 14 по 16 жовтня 2013 р. Вони передбачали урочисту академію, пленарні й секційні засідання ювілейної наукової конференції. Урочисту академію проведено 14 жовтня 2013 р. у Львівському національному академічному театрі опери та балету імені Соломії Крушельницької.

У президії урочистої академії – президент Світової ради НТШ *Леонід Рудницький*, голова НТШ в Україні *Олег Купчинський* та член Президії НТШ *Роман Кушнір*.

Першим виступив з привітанням і вручив нагороди найактивнішим дійсним членам НТШ голова ЛОДА *Віктор Шемчук*. З привітаннями і врученнями нагород виступили: член Президії ЛОР *Ярослав Качмарик*, міський голова Львова *Андрій Садовий* та голова Західного наукового центру НАН України *Зиновій Назарчук*.

Після привітань заслухано доповідь голови НТШ *Олега Купчинського* “Наукове товариство ім. Шевченка, історія і сучасність”. У ній стисло схарактеризовано основні етапи розвитку товариства протягом 1873–2013 рр., розкрито історію НТШ і його роль в історії української науки та консолідації національних наукових сил, а згодом – у тісній співпраці в різних галузях науки з науковцями та науковими установами багатьох країн світу, наголошено, що метою НТШ було і є сприяння розвитку національної науки як невід’ємної складової світової науки. Доповідач зазначив, що засновниками товариства були визначні діячі Східної і Західної України В. Антонович, М. Драгоманов, П. Куліш, І. Нечуй-Левицький, О. Огоновський та ін. У той час на теренах Східної України вже діяв Валуєвський циркуляр (1863) про заборону видання книг українською мовою. З огляду на це завданням Товариства було вивчення і поширення серед народу українськомовних підручників, літератури, часописів тощо.

У 1892 р. Товариство реорганізоване в Наукове товариство імені Шевченка. В ситуації, що виникла внаслідок втрати Україною державності, воно стало єдиним репрезентантом наукового українства кінця XIX–початку XX ст. Товариство заявило перед усім світом про свій народ, його історію, науку і культуру, показало історичну спільність українського народу, єдність його мови, побуту й культури. На зібрані кошти НТШ уже 1874 р. придбало друкарню, 1892 – відкрило бібліотеку, 1893 – музей, де експонували предмети археології, етнографії, природознавства, образотворчого мистецтва, матеріали й архіви з історії України, 1905 – книгарню з філіями в Києві, Харкові, Дніпропетровську та п’ятьма відділеннями в районах Галичини.

Особливу увагу Товариство зосередило на видавничій діяльності. Виходили “Записки НТШ”, “Хроніка НТШ”, “Збірники секцій НТШ”, монографії тощо. За період 1873–1939 рр. НТШ видало понад 590 томів різних серійних видань, 550 монографій, підручників, карт, близько 100 літературно-громадських і літературно-мистецьких журналів та ін. Товариство налагодило зв’язки з науковими установами, навчальними закладами й товариствами багатьох країн світу, обмінювалося літературою майже з 300 їхніми науковими центрами та бібліотеками.

Дійсними членами НТШ були визначні діячі науки і культури не тільки України, а й Австрії, Болгарії, Великої Британії, Ізраїлю, Італії, Канади, Німеччини, Норвегії, Польщі, Росії, Сербії, США, Франції, Хорватії, Швеції та інших країн. Серед них – М. Грушевський, І. Франко, М. Драгоманов, І. Крип’якевич, П. Куліш, О. Колеса, І. Пулюй, В. Вернадський, П. Тутковський, А. Айншайн, А. Йоффе, М. Планк та ін.

Після “золотого вересня” 1939 р. Товариство закрили, а 14 січня 1940 р. ліквідували. Не працювало НТШ і під час німецької окупації та після Другої світової війни. Чимало українських діячів науки і культури в той час опинилося за кордоном. У 1947 р. вони в Німеччині відновили діяльність Товариства та заснували Австралійський, Американський (США), Канадський і Європейський відділи. У 1953 р. утворено Світову федерацію НТШ, а 1995 – Світову раду НТШ.

В Україні відродження НТШ відбулося у Львові 21 жовтня 1989 р. У цьому велика заслуга члена-кореспондента АН України Олега Романіва, який був його головою до кінця життя.

Нині в товаристві працюють чотири секції: історико-філософська, філологічна, фольклорно-етнографічна та природничо-математична, у складі яких є 33 комісії: археографічна, археологічна, біохімічна, географічна, геологічна, екологічна, економічна, етнографічна, історична, архітектури та містобудування, бібліографії та книгознавства, всевітньої історії імені Лукаша, екотехнологій, інформатики та кібернетики, математики, матеріалознавства, механіки, образотворчого та ужиткового мистецтва, проблем лісівництва, семіотики, спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін, фізики, фізики Землі, фольклористики, лікарська, літературознавча, мовознавча, музикознавча, правнича, соціальна, театрознавча, філософська, хімічна.

В Україні діють 19 осередків НТШ, зокрема, у Вінниці, Дніпропетровську, Донецьку, Дрогобичі, Івано-Франківську, Калуші, Києві, Кіровограді, Косові, Луганську, Луцьку, Рівному, Сімферополі, Сумах, Тернополі, Ужгороді, Харкові, Черкасах, Чернівцях. За кордоном НТШ діє в країнах Європи (Бельгія, Німеччина, Польща, Росія, Словаччина, Франція, Швейцарія), у США, Канаді, Австралії, є низка осередків у різних містах цих держав.

Після доповіді О. Купчинського відбулося вручення ювілейних медалей “140-років НТШ” багатьом учасникам урочистої академії – Михайлу Андрейчину, Андрієві Бомбі, Мирославі Ковбуз, Романові Лубківському, Миколі Мушинці, Дмитрові Павличку, Леонідові Рудницькому та ін.

З окремими привітаннями виступили: Президент Світової ради НТШ *Леонід Рудницький*, голова крайового НТШ Словаччини *Микола Мушина*, дійсний член НТШ письменник *Дмитро Павличко*. Роман Кушнір зачитав вітальні листи й телеграми, які надійшли на адресу НТШ від багатьох осіб, наукових, навчальних закладів і громадських організацій України та з-за кордону. Після офіційної частини відбувся великий святковий концерт.

П'ятнадцятого жовтня 2013 р. в актовій залі Львівського національного університету імені Івана Франка відбулося пленарне засідання наукової конференції НТШ. Вступним словом його відкрив Олег Купчинський, який вручив багатьом дійсним членам НТШ ювілейну медаль “140-років НТШ”. Заслухано такі доповіді: *Л. Рудницький*. 140 років наукового товариства ім. Т. Шевченка; *Д. Турчин-Дувірак*. Тарас Шевченко, Микола Лисенко і українська національна культура; *С. Гелей*. Гуманітарні науки в дослідженнях НТШ; *Ю. Головач, І. Миглод, Р. Пляцко*. Природодослідники в науковому товаристві імені Шевченка.

У другій половині дня 15 жовтня розпочали роботу секційні засідання комісій НТШ, які продовжилися 16 жовтня. Працювало 18 секцій, серед них об'єднана з двох комісій секція геології і фізики Землі (співголови О. Матковський та В. Максимчук).

На двох засіданнях цієї секції заслухано 12 доповідей: *О. Матковський, П. Білоніжка, І. Наумко*. Мінералогія Українських Карпат: стан і перспективи; *Д. Малицький, О. Муйла, Е. Козловський* та ін. Про сейсмічність Карпатського регіону; *Д. Марченко, В. Максимчук*. Ізостазія Українських Карпат; *А. Назаревич, Л. Назаревич*. Українські Карпати і сейсмічність, тектоніка, геодинаміка; *Д. Дригант*. Еквіди плейстоцену–еоцену України (у контексті вирішення проблеми походження коня домашнього); *В. Максимчук*. Глибинна будова та геодинаміка земної кори Антарктичного півострова

за результатами геоелектромагнітних досліджень; *О. Санужак, С. Дециця, Б. Ладанівський*. Фізичне і математичне моделювання електромагнітних полів у геологічному середовищі; *О. Романюк, С. Дуциця, О. Підвірний, Л. Савків*. Результати електромагнітних досліджень екологічно проблемних територій Заходу України; *Ю. Крупський*. Перспективи нафтогазоносності піднасувної частини Українських Карпат; *І. Бубняк, Ю. Віхоть, М. Накапелюх, С. Кріль*. Використання ГІС-технологій при проведенні польових геологічних досліджень; *Т. Клімкович, В. Максимчук*. Геомагнітні та електромагнітні дослідження сейсмотектонічних процесів у Закарпатській сейсмоактивній зоні; *А. Гнип*. Релокація мікроземлетрусів у Закарпатті.

Позапрограмно заслухано доповідь-презентацію книги Х. Заяць “Глибинна будова західного регіону України на основі сейсмічних досліджень і напрямки пошукових робіт на нафту та газ” (Львів, 2013).

У доповідях розглянуто проблеми вивчення глибинної будови, тектоніки та геодинаміки земної кори, результати геофізичних і сейсмологічних досліджень сейсмоактивних регіонів, сучасні технології геолого-геофізичного прогнозування геологічного середовища, окремі аспекти розшуків родовищ корисних копалин, насамперед вуглеводнів, мінералогії та інформаційних технологій у геології, геофізичного моніторингу екологічно-безпечних природних і техногенних геологічних процесів, методів математичного та фізичного моделювання для опрацювання й інтерпретації геофізичних даних.

Шістнадцятого жовтня у залі засідань Національного університету “Львівська політехніка” відбулося заключне пленарне засідання як підсумок усіх ювілейних заходів. Після вступного слова голови НТШ О. Купчинського розпочалося широке обговорення ролі й значення НТШ у розбудові науки та інші проблем – фінансово-майнових, видавничих тощо. У дискусії взяли участь дійсні члени НТШ М. Чернописний, О. Матешук-Вацеба, Р. Зорівчак, Я. Довгий, Р. Кушнір, С. Козак, П. Вольвач, М. Мушинка, Р. Базилевич, Р. Лубківський, О. Шаблій та ін.

У завершальному слові О. Купчинський наголосив на важливості видання першого тому Енциклопедії “Наукове товариство ім. Т. Шевченка” та інших наукових праць, проведення низки заходів, присвячених 140-й річниці НТШ (прес-конференцій, виставок видань, ювілейних афіш, поштової марки тощо), висловив вдячність усім, хто сприяв і спонсорував відзначення ювілею.

Доповідач дуже влучно висловився про 140-річний ювілей НТШ: “Ювілей перетворюється на велике свято. Для декого це дні спогадів про минуле і підсумки наукових буднів, для інших – очікування “з надією на розширення і подальше поглиблення задуманих ідеалів” Товариства, для інших, зокрема молоді, – свято прилучення до добрих і давніх традицій, а водночас перші кроки наукових спроб у сьогоденні, а всіх разом – свято єднання науковців різних професій і зацікавлень України та інших країн і підбиття підсумків із константою нових завдань у нових історичних умовах” (Вісник НТШ. 2013. Ч. 49).

Відзначення 140-річчя Наукового товариства імені Тараса Шевченка з ювілейними науковими конференціями, сесіями і круглими столами відбулися у другій декаді жовтня 2013 р. у Донецьку, Черкасах, Івано-Франківську, Тернополі та інших містах, а також у зарубіжних країнах, зокрема США (Нью-Йорк, Вашингтон, Філадельфія, Чикаго), Канаді (Торонто), Франції (Сарсалі), Швейцарії (Фрібург), Німеччині (Мюнхен), Словаччині (Пряшево) та ін.

Ювілей – 140-річчя Наукового товариства імені Шевченка – знаменна подія в історії науки України. Навряд чи знайдеться в світі ще така наукова інституція, яка б в умовах бездержавності на громадських засадах тривалий час існувала й активно розвивала науку, визнану всім світом. Нині НТШ є берегинею національних цінностей та духовним храмом свого народу.